

A gazdasági szaktanítóképzés 100 éves jubileuma

Az 1868. évi törvény rendelkezése szerint a népiskolát elvégző, de tanulmányaikat nem folytató gyermekek tizenöt éves korukig tanulmányaikat gazdasági népiskolákban voltak kötelesek folytatni, ahol kertészeti, gazdasági oktatásban részesültek. Az oktató-nevelő munkát a gazdasági népiskolai szaktanítók végezték. Mivel ilyen végzettségű szakemberekben hiány mutatkozott, ezért a Földművelésügyi Minisztérium két gazdasági szaktanítóképző felállítását rendelte el 1910-ben. A gazdasági szaktanítóképzés sajátos ága a magyar tanítóképzésnek, mivel csak végzett tanítók adhatták be a jelentkezésüket, így a mai felsőfokú szakképzésnek megfelelő képzési formának tekinthetjük. A felállított két iskola nem teljesíthette az elvárásokat. Egyrészt a komáromi három év után megszűnt, másrészt az évi negyven végzett növendék nem pótolhatta a hiányokat.

Kutatásunk célja az 1828 és 1945 között Magyarországon működő magyarországi középfokú tanítóképzők és tanítónőképzők számának, területi elhelyezkedésének meghatározása, és a fellelt képzők adattárának az elkészítése volt. A kutatás kiindulópontjául az a felismerés szolgált, hogy egyetlen műben sem találunk a tárgyalt időszakra nézve pontos adatokat a képzők számáról és elhelyezkedéséről. Több szerző is részletesen foglalkozik a magyarországi tanítóképzés történetével. Ezek a művek elsősorban a tanítóképzés tartalmi vonatkozásait vizsgálják, az iskolák pontos számának és elhelyezkedésnek tárgyalását nem tartalmazzák. Ebben a témában több kiváló mű született (SZAKÁL, 1934; SZELÉNYI, 1917; NÉMETH, 1990). E másodlagos források vizsgálata közben szembevetendő az adatok pontatlansága, amelynek oka a hibás adatok műről műre hagyományozódása. A téma alapműveiben (SEBESTYÉN, 1896; RÉVÉSZ, 1896; KISS–SEBESTYÉNNÉ, 1896) egy-egy képző alapításának évéről vagy adott évben fellelhető képzők számáról ellentmondásos adatok találhatóak. A későbbi történetírók annak a forrásnak az adatait közölték, amelyet hitelesnek tartottak.

Kutatásunk elsődleges feladatának tekintettük a tanítóképzők által kiadott és fennmaradt összes iskolai értesítő áttanulmányozását, valamint a Magyar Tanítóképző c. folyóirat és korszak összes fellelhető miniszteri jelentésének feldolgozását.

Az értesítők felkutatása közben találtunk rá a kétéves gazdasági tanítóképzőkre, melyek nem a hagyományos értelemben vett középfokú tanítóképzők.

A gazdasági tanítóképzők helye a magyar középfokú képzés rendszerében

A magyar középfokú tanítóképzés jellegzetessége, hogy bár széles körű műveltséget biztosított, egyetemi tanulmányokra a tanítói oklevél mégsem jogosított fel. A középfokú szakiskolai (mezőgazdasági, ipari, kereskedelmi szakiskola) végzettséggel egyenértékű, így a képzőkben végzett növendékek kizárólag a VKM által szervezett nyári tanfolyamokon bővíthették ismereteiket. A tanfolyamok, bár bizonyítványt adtak, a tanítói pályán való előbbre jutásban, magasabb fizetési osztályba sorolásban nem játszottak nagy szerepet. Céljuk elsősorban a gyakorlatban is jól alkalmazható korszerű ismeretek átadása volt, ám rövid tartamuknál fogva (három-négy hét) komoly továbbképzést nem biztosíthattak.

A gazdasági tanítóképzők megjelenése történetileg is váratlan lépés. Ehhez hasonló képzési formával nem találkoztunk az adott korban. Ez a mai képzési rendszerben leginkább a felsőfokú szakképzésnek megfelelő forma, ami 1910-ben újdonságnak, egyedinek számított. Az a tény, hogy csak kettő nyílt az országban, és csak egy volt közülük hosszú távon (20 év) is életképes, magyarázza, hogy miért nem terjedt el más szakirányban is a tanítói végzettségre épülő szakképzési forma.

A gazdasági ismeretek oktatásnak kezdetei, történeti alakulása

A falusi néptanítók és tanítónők a földműveléssel foglalkozók körében korszerű mezőgazdasági szakismeretek terjesztését is végezték az oktató-nevelő munka mellett. A tanítók felkészítését a feladat ellátására 1910-ig a tantervi előírások alapján a tanítóképzőkben gazdasági szaktanárok végezték.

A tanítók gazdasági-háztartástani képzésének szükségessége már a 18. század végén megfogalmazódott. Tessedik Sámuel gyakorlati-gazdasági szorgalmatosági iskolájában nemcsak a parasztgyermekek számára fontos tárgyakat oktattak, hanem tanítóképzéssel is foglalkoztak. Bár a „gyakorlati gazdasági tanmódszer” hírnevet és elismerést szerzett Tessediknek, az iskolája 1806-ban anyagilag ellehetetlenült és bezárta kapuit.

A gazdaságtan oktatása az önálló középfokú tanítóképzés létrejöttével nem került napirendre. Pyrker János egri képzőjének a tantervében nem szerepelt, és egészen 1848-ig nem merült fel a kérdés. Ekkor terjesztette Majer István *Magyar képezdek reformja* c. művét az Első Egyetemes Tanügyi Kongresszus Tanítóképző Szakosztálya elé. A tervezetben megjelent a házi és mezei gazdászat és barom-orvoslás illetve a gazdászati gyakorlat (MAJER, 1848).

Az értelmi képzés keretein belül a házi és mezei gazdászat a következő tartalmakat foglalta magában: háztartás, földművelés, marhatenyésztés, juhtenyésztés, kertészet, gyümölcsnemesítés és -szaporítás, borkezelés, méhészet (MAJER, 1848).

A neveléstani képzésben kapott helyet a gazdasági gyakorlat: selyemhernyó-tenyésztés, gyümölcsstermesztés, -oltás, -szemzés, takarmánytermesztés, szőlő- és gabonatermesztés, géptan, erdőgazdaság (MAJER, 1848).

Mindezen tartalmak elsajátítását Majer a képezdék mellett felállítandó tankerkekben kívánta megvalósítani. Erre azonban Esztergomban nem kerülhetett sor, mivel 1849-ben a Pesti Egyetem Bölcsészeti Karának neveléstan tanárává választották.

1855-ben Leo Thun gróf rendelete szabályozta a népoktatást (Bestimmungen für die katholischen Präparanden-Curse in Ungarn). A Bestimmungen a főelemi tanítói oklevél megszerzéséhez kétéves képzést írt elő. A férfiképzőkben a gazdaságtan tantárgy, a nőknél az 1864. 51.341. sz. helytartótanácsi intézvény alapján a női kézimunka tantárgy jelenik meg.

Az 1868. évi XXXVIII. tc. előírja, hogy „*a tanintézethez legalább 2 holdnyi kertnek kell csatoltni, hogy a növendékek a földmivelésben, a gyümölcs- és szőlőtermesztésben gyakorlati oktatást is nyerjenek*” (1868.38.tc.:83§). A törvény által előírt tantárgyak között pedig megjelenik a „Természettudományok és azoknak a földmivelésre és iparra való alkalmazása” és a „Gazdaságtan, gazdasági és kertészeti gyakorlatokkal” (1868.38.tc.:838§). A tanítónőképzők tantárgyai között van a „Gazdasszonyság és háztartás szabályai”, valamint a „Női munkák” tantárgy (1868.38.tc.:111§).

Az első tanítóképzős tanterv 1869-ben, majd a második 1877-ben nem rendelkezik részletesen a gazdaságtan oktatásáról, azt a természettudományok oktatásának a kereteibe sorolja. Az 1881-ben a tanítónőképzők, majd az 1882-ben a tanítóképzők számára kiadott tantervekben már megjelenik a gazdaságtan, a női kézimunka és a háziipar tantárgy. A gazdaságtan oktatása a negyedik évben heti 2 órában, a női kézimunka a tanítónőképzőkben minden évfolyamon heti két órában történt, míg a háziipar tárgynak nem volt meghatározott órakerete.

Az 1911. évi tanterv a gazdaságtan tanítására már nagyobb hangsúlyt fektetett; minden évfolyamon heti két órában oktatták mind a férfi, mind a női képzőkben. A női kézimunka továbbra is heti két órában szerepelt a tantervben.

A heti kétórás gazdaságtan-oktatás azonban kevésnek mutatkozott a korszerű gazdasági ismeretek mélyebb elsajátításához, a túlszűfolt tanítóképzős tantervek pedig nem tették lehetővé az óraszám jelentős növelését. Így a gazdasági tanítóképzés jobbra a nyári tanfolyamokon valósult meg. A négyhetes tanfolyamokat az ország különböző földműves iskoláiban rendezték meg. A tanfolyamok résztvevői elsősorban a gazdasági ismétlőiskolák és a gazdasági népiskolák tanítóiból álltak.

A gazdasági tanítóképzők

1910-ben a VKM két gazdasági tanítóképző intézetet hozott létre a már oklevéllel rendelkező tanítók számára. Egyet a férfiak számára Komáromban, melyet rövid,

hároméves fennállás után 1913-ban bezártak. A megszűnés okait pontosan nem ismerjük, az iskola vélhetően elnéptelenedett. A másik ilyen intézet Kecskeméten nyílt a nők számára – ez egészen 1930-ig működött.

Már a gazdasági tanítónőképző megalapítása előtt is a kecskeméti földműves iskolában tartották a nyári négyhetes tanfolyamok egy részét, így figyelembe véve a környék mezőgazdasági termelésének hagyományait és az aköré szerveződött piacot, a VKM úgy döntött, hogy a nők számára létesítendő gazdasági tanítónőképző intézetét Kecskemétre helyezi.

1910 októberére létrehozták az iskola számára szükséges feltételeket: a tantermeket, az internátust, a háztartástan gyakorlásához szükséges termeket és a baromfitelepet, így október 10-én megnyílhatott az iskola. A mezőgazdasági munkák gyakorlását a földműves iskola 197 holdnyi kertjében végezték a jelöltek.

Az intézetbe pályázat útján kérhette felvételét minden népiskolai tanítónői oklevéllel rendelkező jelölt. Előnyben részesítették az általános jeles rendű oklevéllel rendelkezőket, és a felvételnél a munkavégzésre való alkalmasságot is figyelembe vették. A felvételi kérelmet ahhoz az intézethez kellett benyújtani, ahol a tanítónők abban az évben oklevelüket megszerezték, a már dolgozó tanítónőknek pedig a működési helyük szerint illetékes királyi tanfelügyelőnek. A felvétel elbírálásban a királyi tanfelügyelő, a tanítóképző intézet igazgatója és a gazdaságtant oktató tanár vettek részt.

Az iskolába évente 20 ingyenes és 20 fizetős növendéket vettek fel. Az intézet bentlakásos volt, internátussal rendelkezett, teljes ellátást biztosított a növendékeinek. A teljesen ingyenes képzésre felvettek – az oktatáson kívül – ingyenesen kapták a teljes étkeztetést, az internátusi elhelyezést, a fűtést, világítást, szükség esetén a gyógykezelést.

A tanfolyam kétéves volt. A tanév október 1-jén kezdődött és augusztus 15-ig tartott. Ez alatt az idő alatt a növendékek elsajátították a háztartás vezetésének teendőit, a termelési és értékesítési módszereket, melyek a „...szegényebb néposztály körében különösen fontosak, és jólétének emelésére alkalmasak” (SZABÁLYZAT: 15).

Az intézetben a következő tárgyakat oktatták:

- Háztartástan: háztartástan (főzés, mosás, vasalás), háztartási kémia és áruismeret, háztartási üzem- és számvitel, baromfitenyésztés, zöldség- és gyümölcsfeldolgozás, tejgazdaság.
- Kertészet: zöldségtermesztés, gyümölcsstermesztés és -értékesítés, méhészet és selyemhernyó-tenyésztés, virág- és díszkert, szőlőművelés és borkezelés, hajtás, kerttervezés, üzem- és számvitel.
- Szabás-varrás: szabás-varrás, szabászati rajz és tervezés.
- Mezőgazdaság: növénytermesztés, állattenyésztés, gazdasági üzem- és számvitel, állati és növényi kártevők.
- Különfélék: egészségtan, gyermekápolás, közigazdaságtan.

A kétéves tanfolyam végén a növendékek szóbeli és gyakorlati képesítő vizsgát tettek a fent felsorolt tárgyakból, egészen 1923-ig, amikor a 61.500.1923. m. kir. földművelésügyi miniszteri rendelet megváltoztatta a képesítés rendszerét. Ettől az évtől a képesítővizsga négy részből állt:

- Írásbeli dolgozat a kertgazdaság vagy falusi kisgazdaság (háztartás) témában;
- Gyakorlati szóbeli vizsgatanítás formájában;
- Próbaelőadás a háztartási iskola vagy háztartási tanfolyam anyagaiból;
- Egy zöldséges- és egy virágoskert üzemtervének kidolgozása.

Bár az értesítők szerint az intézet rövid idő alatt nagy hírnévre tett szert, és számos külföldi látogatója is volt, akik az ott folyó képzést jöttek tanulmányozni, az intézet népessége nem mondható nagynak. Ezt az iskolát sem kímélte meg a háború: 1923 és 1926 között nem volt oktatás. Az intézményben tanulók számát mutatja az 1. táblázat:

1. táblázat:

A kecskeméti gazdasági tanítónőképző növendékeinek létszáma 1910–1930

Tanév	I. évf.	II. évf.	összesen
1910	11	0	11
1911	20	20	40
1912	20	20	40
1913	22	22	44
1914	20	20	40
1915	18	18	36
1916	16	16	32
1917	18	18	36
1918	15	15	30
1919	12	12	24
1920	21	21	42
1921	20	20	40
1926	11	0	11
1927	17	11	28
1928	22	17	39
1929	15	22	37

A VKM egy évfolyamra 20-20 növendék felvételét tervezte, ehhez képest a két évfolyam növendékeinek száma csak hat tanévben érte el vagy haladta meg a negyvenet. Mivel mindössze két ilyen jellegű szaktanítóképző volt az országban, kérdéses, mennyire voltak képesek feladatukat ellátni. A kecskeméti intézet elsősorban az önálló szaktanítós gazdasági népiskolák – melyek száma a vizsgált időszakban igen változó – számára képzett tanítónőket. A másik cél, amit az értesítők megjelölnek, a gazdasági ismétlőiskolák szaktanítói utánpótlása volt. A statisztikai évkönyvek az 1913/14. tanévet megelőzően nem tartalmaznak adatokat ezekről az iskolatípusokról, így a vizsgált intervallumot 1913 és 1930 közé tettük (2. táblázat).

2. táblázat

Gazdasági népiskolák száma Magyarországon 1913–1930

Év	ismétlő	önálló szaktanítós
1913	2911	86
1914	1951	89
1915	1503	16
1916	1824	59
1917	1890	59
1918	1749	36
1919	472	22
1920	503	31
1921	671	40
1922	868	45
1923	891	46
1924	423	47
1925	959	47
1926	1043	48
1928	1392	47
1929	1490	51
1930	1473	53

Látható, hogy az önálló szaktanítós gazdasági népiskolák száma a vizsgált időszakban igen alacsony és nagy ingadozást mutat. Ezeknek a szaktanítói utánpótlására elegendő lehetett a Kecskeméten képzett tanítónők száma, a természetes apadást [A természetes apadás (nyugdíjazások, halálozások, pályaelhagyás) a

miniszteri jelentések alapján hozzávetőleg 5% a vizsgált időszakban.] is figyelembe véve. A gazdasági ismétlő iskolák nagy számát tekintve azonban ez a kezdeményezés nem lehetett elegendő a fellépő szaktanítóhiány megoldására. Így a továbbiakban is a hagyományos tanítóképző intézetekben végzett növendékeket alkalmazták ebben az iskolatípusban, akiknek szakmai tudása alatta maradt a kecskeméti és komáromi szakiskolában végzettségének. A probléma megoldására négyhetes nyári továbbképző tanfolyamokat szerveztek, amelyeket 1929-től hathetes vándortanfolyamokká szerveztek át. Ezeken a kecskeméti iskola növendékei már segédtanerőként szerepeltek. A vándortanfolyamok mellett továbbra is megtartották a négyhetes gazdasági-háztartási továbbképzéseket.

Az intézet elnevezése ez alatt a rövid 30 év alatt is változott. 1910 és 1928 között M. kir. Gazdasági Tanítónőképző Intézet néven, majd 1928 és 1930 között M. kir. Gazdasági Szaktanító-képző Intézet néven találhatjuk.

Az intézet megszűnésének okairól nincs tudomásunk; erről sem a korabeli szaksajtó, sem az utolsó értesítő nem számolt be.

IRODALOM

KISS ÁRON–SEBESTYÉNNÉ STETINA ILONA (1896): A polgári iskolai tanító- és tanítónőképzés. Budapest.

MAJER ISTVÁN (1848): A magyar képezdek reformja. Esztergom.

NÉMETH ANDRÁS (1990): A magyar tanítóképzés története 1775–1975. Tanítóképző Főiskola, Zsámbék.

RÉVÉSZ IMRE (1896): Adalékok a magyar protestáns iskolák autonómiájának történetéhez. Sárospatak.

SEBESTYÉN GYULA (1896): Elemi isk. tanító- és tanítónőképzésünk fejlődése. Budapest.

SZAKÁL JÁNOS (1934): A Magyar tanítóképzés története. Budapest.

SZELÉNYI ÖDÖN (1917): A magyar ev. nevelés története a reformatiótól napjainkig. Pozsony.

A Kecskeméti M. Kir. Gazdasági Szaktanítóképző Intézet ideiglenes szabályzata. Kecskemét, 1911.

A kecskeméti M. Kir. Gazdasági tanítónőképző intézet értesítője az ...tanévről
1910/11. 1911. Közli: Graselli Miklós.

1911/12. 1912.

1912/13. 1913.

1913/14. 1914.

1914/15. 1915.

1915/16. 1916.

1917/18. 1918.

1920/21. 1921. Közli: Nyárádi János.

A M. Kir. Földmívelési Minisztérium fenhatósága alatt álló kecskeméti M. Kir. Gazdasági szaktanítónőképző Intézet értesítője az ... tanévről.

1928/29. 1929. szerk. Aigner Gusztáv

1929/30. 1930

A M. Kir. Földmivelésügyi Minisztérium fenhatósága alatt álló kecskeméti M. Kir. gazdasági Szaktanítónőképző Intézet értesítője az ... tanévről.

1930/31. 1931. szerk. Aigner Gusztáv

1868. évi XXXVIII. törvénycikk a népiskolai közoktatás tárgyában. <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5360> [2010. június 3.]

NESZT, JUDIT

CENTENARY OF ECONOMICAL TEACHER TRAINING

The aim of our research was to define the number and the localization of the teacher training secondary schools for junior classes in Hungary between 1828 and 1945.

The scratch of our work was the recognition, that there isn't a single work, which reports the punctual number of these schools, or their regional position. During our research we found two schools, that didn't suit to the system of teachers training. These schools ensured agricultural vocational training for chartered teachers. This type of school was unique in the examined period, as there was no other opportunity for the infant school teachers to pass into any higher school.

The agricultural training of the primary school teachers was an important task in the 19th century. The first attempt for teaching agrarian skills was in 1780 in Tessedik's school at Szarvas. The second important step was the 38th Act in 1868, which was ordered the teaching of agricultural subjects. Unfortunately his curriculums defined low numbers for the lessons, so the future teacher's preparedness was not adequate. To solve the problem the Ministry of Church and Education established two vocational schools in 1910. One of them was located in Komárom for men, and the other was in Kecskemét for women.